

Diskretna verižnica

Emil Žagar

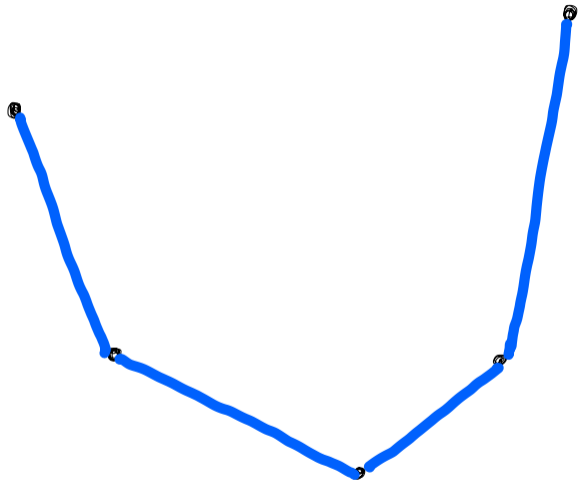
Fakulteta za matematiko in fiziko, Univerza v Ljubljani

FMF seminar za učitelje matematike, januar 2024

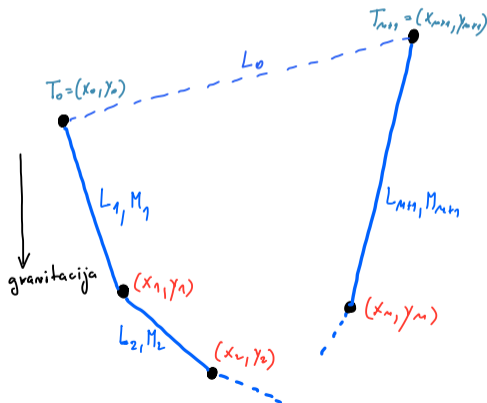
Naloga

- Danih je $n + 1$ homogenih votlih členkov (tulcev) dolžin L_i in mas M_i , $i = 1, 2, \dots, n + 1$.
- Skozi členke potegnemo vrvico in jih stisnemo, da se dotikajo drug drugega.
- Vrvico pritrdimo na začetku prvega in na koncu zadnjega členka.
- Sistem spustimo, da prosto visi.
- Kakšno obliko zavzame?

Matematični opis

- Prvi tulec je pripet v $T_0 = (x_0, y_0)$, zadnji v $T_{n+1} = (x_{n+1}, y_{n+1})$.
- Ostala stičišča tulcev v (x_i, y_i) , $i = 1, 2, \dots, n$, so neznanke.
- Definirajmo še $L_0 = \text{razdalja}(T_0, T_{n+1})$.

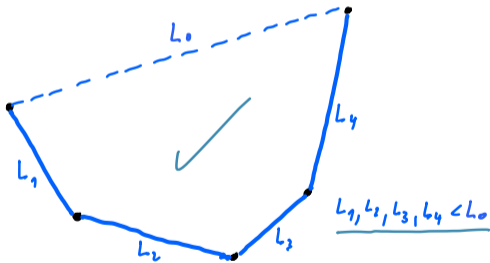
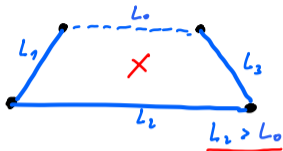
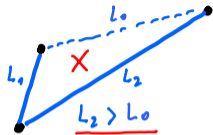
Trditev (poligonska neenakost)

Verižnica obstaja natanko tedaj, ko je

$$L_i < \sum_{j=0, j \neq i}^{n+1} L_j, \quad i = 0, 1, \dots, n+1.$$

Lema

Če je $L_i < L_0$, $i = 1, 2, \dots, n+1$, verižnica predstavlja graf odsekoma linearne konveksne funkcije.

- Omejimo se na primer iz leme.

- Neznanke: $\mathbf{x} = (x_1, x_2, \dots, x_n)$, $\mathbf{y} = (y_1, y_2, \dots, y_n)$.
- Določili jih bomo tako, da bomo **minimizirali skalirano potencialno energijo**

$$F(\mathbf{x}, \mathbf{y}) = \sum_{j=1}^{n+1} M_j \frac{y_{i-1} + y_i}{2}.$$

- **Pogoji:**

$$(x_i - x_{i-1})^2 + (y_i - y_{i-1})^2 - L_i^2 = 0, \quad i = 1, 2, \dots, n + 1. \quad (1)$$

- Iščemo **minimum**:

$$\min_{\mathbf{x}, \mathbf{y}} F(\mathbf{x}, \mathbf{y}), \quad \text{pri pogojih (1).}$$

- **Vezani ekstrem.**

- Uvedemo Lagrangeeve multiplikatorje $\boldsymbol{\lambda} = (\lambda_i)_{i=1}^{n+1}$.
- Iščemo “navadni” ekstrem (minimum) funkcije

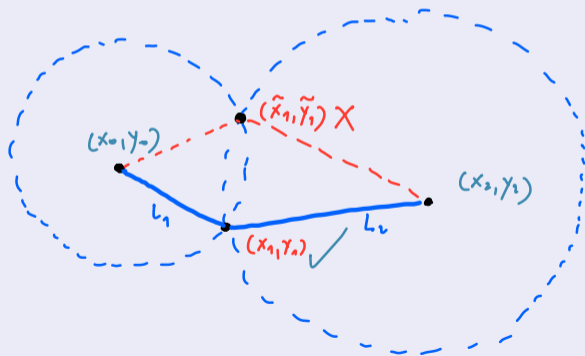
$$G(\mathbf{x}, \mathbf{y}, \boldsymbol{\lambda}) = F(\mathbf{x}, \mathbf{y}) + \sum_{i=1}^{n+1} \lambda_i ((x_i - x_{i-1})^2 + (y_i - y_{i-1})^2 - L_i^2).$$

- Potreben pogoj za minimum je

$$\begin{aligned} & \nabla G(\mathbf{x}, \mathbf{y}, \boldsymbol{\lambda}) \\ &= \left[\frac{\partial G}{\partial x_1}(\mathbf{x}, \mathbf{y}, \boldsymbol{\lambda}), \frac{\partial G}{\partial x_2}(\mathbf{x}, \mathbf{y}, \boldsymbol{\lambda}), \dots, \frac{\partial G}{\partial x_n}(\mathbf{x}, \mathbf{y}, \boldsymbol{\lambda}), \right. \\ & \quad \frac{\partial G}{\partial y_1}(\mathbf{x}, \mathbf{y}, \boldsymbol{\lambda}), \frac{\partial G}{\partial y_2}(\mathbf{x}, \mathbf{y}, \boldsymbol{\lambda}), \dots, \frac{\partial G}{\partial y_n}(\mathbf{x}, \mathbf{y}, \boldsymbol{\lambda}), \\ & \quad \left. \frac{\partial G}{\partial \lambda_1}(\mathbf{x}, \mathbf{y}, \boldsymbol{\lambda}), \frac{\partial G}{\partial \lambda_2}(\mathbf{x}, \mathbf{y}, \boldsymbol{\lambda}), \dots, \frac{\partial G}{\partial \lambda_{n+1}}(\mathbf{x}, \mathbf{y}, \boldsymbol{\lambda}) \right] = \mathbf{0}. \end{aligned}$$

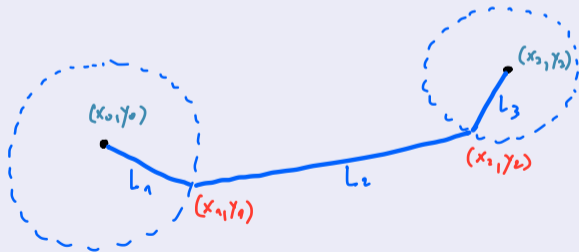
Primer ($n = 1$)

- *Dve palici.*
- Geometrijska rešitev: *presečišče dveh krožnic.*
- Analitična rešitev: *sistem dveh nelinearnih enačb z dvema neznankama.*

Primer ($n = 2$)

- *Tri palice.*
- Geometrijska rešitev: *ni jasna.*
- Analitična rešitev: *spet prevedemo na sistem DVEH nelinearnih enačb z dvema neznankama.*

$$x = (x_1, x_2); \quad y = (y_1, y_2), \quad \lambda = (\lambda_1, \lambda_2)$$

$$G(x, y, \lambda) = M_1 \frac{y_1 + y_0}{2} + M_2 \frac{y_2 + y_1}{2} + M_3 \frac{y_3 + y_2}{2} \\ + \lambda_1 ((x_1 - x_0)^2 + (y_1 - y_0)^2 - L_1^2) \\ + \lambda_2 ((x_2 - x_1)^2 + (y_2 - y_1)^2 - L_2^2) \\ + \lambda_3 ((x_3 - x_2)^2 + (y_3 - y_2)^2 - L_3^2)$$

$$\frac{\partial G}{\partial x_1} = \cancel{2} \lambda_1 (x_1 - x_0) - \cancel{2} \lambda_2 (x_2 - x_1) = 0$$

$$\frac{\partial G}{\partial x_2} = \cancel{2} \lambda_2 (x_2 - x_1) - \cancel{2} \lambda_3 (x_3 - x_2) = 0$$

$$\frac{\partial G}{\partial y_1} = \frac{M_1}{2} \cancel{2} \lambda_1 (y_1 - y_0) + \frac{M_2}{2} \cancel{2} \lambda_2 (y_2 - y_1) = 0$$

$$\frac{\partial G}{\partial y_2} = \frac{M_2}{2} \cancel{2} \lambda_2 (y_2 - y_1) + \frac{M_3}{2} \cancel{2} \lambda_3 (y_3 - y_2) = 0$$

$$\frac{\partial G}{\partial \lambda_1} = (x_1 - x_0)^2 + (y_1 - y_0)^2 - L_1^2 = 0$$

$$\frac{\partial G}{\partial \lambda_2} = (x_2 - x_1)^2 + (y_2 - y_1)^2 - L_2^2 = 0$$

$$\frac{\partial G}{\partial \lambda_3} = (x_3 - x_2)^2 + (y_3 - y_2)^2 - L_3^2 = 0$$

Uvedemo: $\xi_1 = x_1 - x_0$, $\xi_2 = x_2 - x_1$, $\xi_3 = x_3 - x_2$, $\eta_1 = y_1 - y_0$, $\eta_2 = y_2 - y_1$, $\eta_3 = y_3 - y_2$

$$x_3 = x_0 + \sum_{j=1}^3 \xi_j, \quad y_3 = y_0 + \sum_{j=1}^3 \eta_j$$

Dobivamo: $\lambda_1 \xi_1 - \lambda_2 \xi_2 = 0$, $\lambda_2 \xi_2 - \lambda_3 \xi_3 = 0$

$$\lambda_1 \eta_1 - \lambda_2 \eta_2 = -\frac{1}{2} \mu_1, \quad \lambda_2 \eta_2 - \lambda_3 \eta_3 = -\frac{1}{2} \mu_2$$

$$\xi_1^2 + \eta_1^2 = L_1^2, \quad \xi_2^2 + \eta_2^2 = L_2^2, \quad \xi_3^2 + \eta_3^2 = L_3^2$$

$$\mu_1 = \frac{M_1 + M_2}{2}, \quad \mu_2 = \frac{M_2 + M_3}{2}$$

Sledi: $\lambda_1 \xi_1 = \lambda_2 \xi_2 = -\frac{1}{2\mu}$, μ neznanika \Rightarrow

$$-\frac{1}{2\mu} \frac{\eta_1}{\xi_1} + \frac{1}{2\mu} \frac{\eta_2}{\xi_2} = -\frac{1}{2} \mu_1; \quad -\frac{1}{2\mu} \frac{\eta_2}{\xi_2} + \frac{1}{2\mu} \frac{\eta_3}{\xi_3} = -\frac{1}{2} \mu_2$$

Tako dobimo:

$$\frac{\eta_2}{\xi_2} = \frac{\eta_1}{\xi_1} - u\mu_1; \quad \frac{\eta_3}{\xi_3} = \frac{\eta_2}{\xi_2} - u\mu_2 = \frac{\eta_1}{\xi_1} - u\mu_1 - u\mu_2$$

$\Rightarrow v - u(\mu_1 + \mu_2)$; v mora neznanica
Iz prejšnjih enačb sledi:

$$1 + v^2 = \frac{L_1^2}{\xi_1^2}, \quad 1 + (v - u\mu_1)^2 = \frac{L_2^2}{\xi_2^2}, \quad 1 + (v - u(\mu_1 + \mu_2))^2 = \frac{L_3^2}{\xi_3^2}$$

$$\text{Torej: } \xi_1 = + \frac{L_1}{\sqrt{1+v^2}}; \quad \xi_2 = + \frac{L_2}{\sqrt{1+(v-u\mu_1)^2}}; \quad \xi_3 = + \frac{L_3}{\sqrt{1+(v-u(\mu_1+\mu_2))^2}}$$

Neznanke η_i , $i=1,2,3$, se izražajo kot:

$$\eta_1 = \xi_1 v = \frac{L_1 \cdot v}{\sqrt{1+v^2}}; \quad \eta_2 = \xi_2 (v - \mu \mu_1) = \frac{L_2 (v - \mu \mu_1)}{\sqrt{1+(v - \mu \mu_1)^2}} \quad \text{in}$$

$$\eta_3 = \xi_3 (v - \mu(\mu_1 + \mu_2)) = \frac{L_3 (v - \mu(\mu_1 + \mu_2))}{\sqrt{1+(v - \mu(\mu_1 + \mu_2))^2}}$$

Sedaj iz zvezi: $\sum_{j=1}^3 \xi_j - (x_3 - x_0) = 0$ in $\sum_{j=1}^3 \eta_j - (y_3 - y_0) = 0$,

dobimo dve enačbi za neznanke μ in v

Izrek

Če je $L_i < L_0$, $i = 1, 2, \dots, n + 1$, obstaja natanko ena verižnica, ki minimizira skalirano potencialno energijo sistema palic. Določena je s stičišči

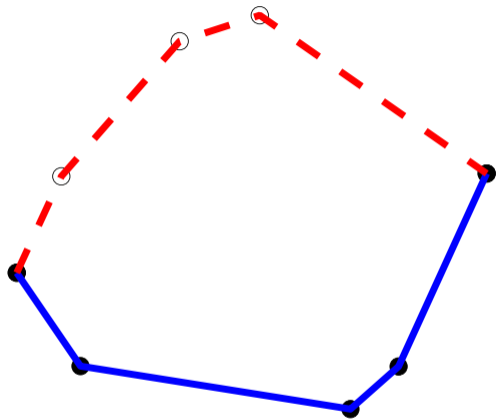
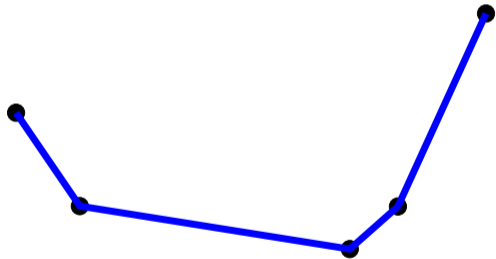
$$x_i = x_0 + \sum_{j=1}^i \xi_j(u, v), \quad y_i = y_0 + \sum_{j=1}^i \eta_j(u, v), \quad i = 1, 2, \dots, n.$$

Pri tem za $i = 1, 2, \dots, n + 1$ velja

$$\xi_i(u, v) = \frac{L_i}{\sqrt{1 + \left(v - u \sum_{j=1}^{i-1} \mu_j\right)^2}}, \quad \eta_i(u, v) = \xi_i(u, v) \left(v - u \sum_{j=1}^{i-1} \mu_j\right),$$

kjer je $\mu_i = (M_i + M_{i+1})/2$, $i = 1, 2, \dots, n$, in sta u ter v rešitev sistema

$$U(u, v) = \sum_{i=1}^{n+1} \xi_i(u, v) - (x_{n+1} - x_0) = 0, \quad V(u, v) = \sum_{i=1}^{n+1} \eta_i(u, v) - (y_{n+1} - y_0) = 0.$$

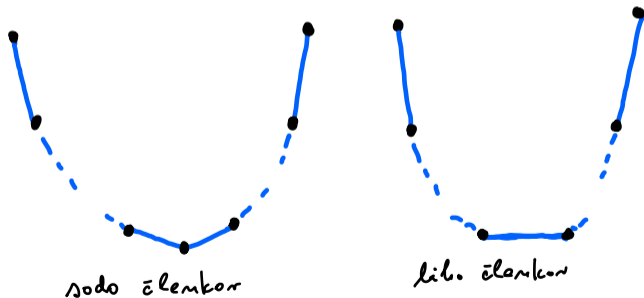

Simetrične verižnice

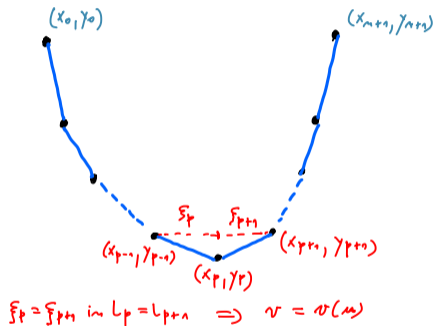
- Denimo, da so **členki verižnice simetrični**, torej

$$L_i = L_{n+1-i+1}, \quad M_i = M_{n+1-i+1}, \quad i = 1, 2, \dots, \lfloor (n+1)/2 \rfloor,$$

in $y_{n+1} = y_0$.

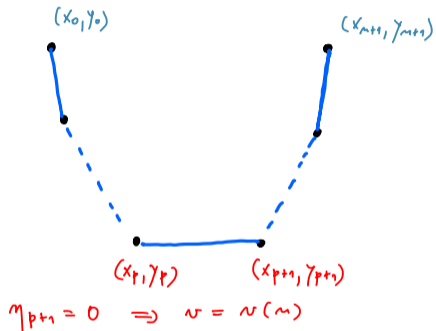

Sodo mnogo členkov: $n + 1 = 2p$

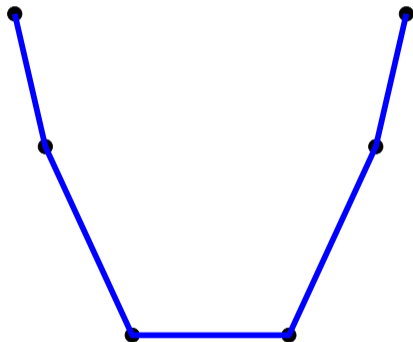
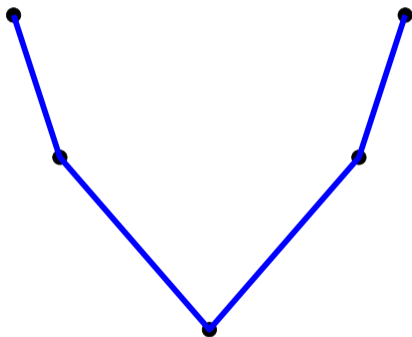
- Srednja členka sta enako dolga, horizontali med krajiščema srednjih palic sta enaki.
- Neznanka v se izrazi z neznanko u in **dobimo eno enačbo z eno neznanko.**

Liho mnogo členkov: $n + 1 = 2p + 1$

- Srednji členek je vodoraven.
- Neznanka v se izrazi z neznanko u in **dobimo eno enačbo z eno neznanko.**

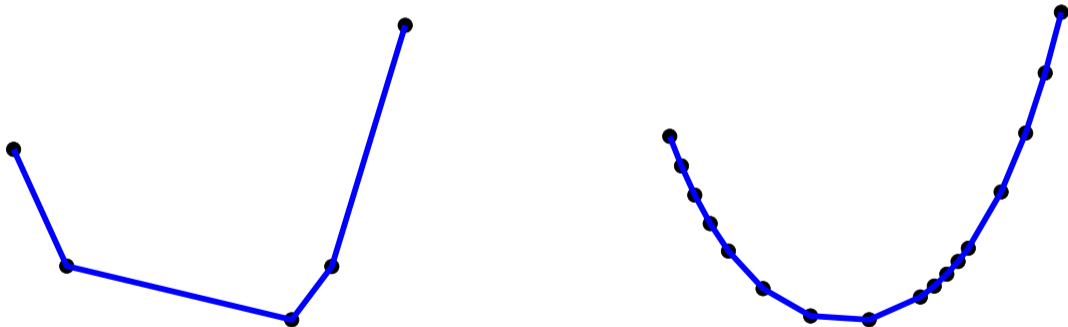
- Simetrična verižnica s sodo členki $L_1 = 2$, $L_2 = 3$, $L_3 = 3$ in $L_4 = 2$ (levo).
- Simetrična verižnica z liho členki $L_1 = 2$, $L_2 = 3$, $L_3 = 2$, $L_4 = 3$ in $L_5 = 2$ (desno).

Limitni primer: $n \rightarrow \infty$

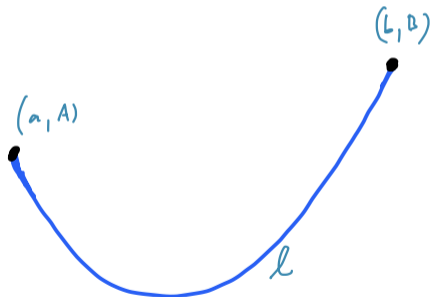

- Kaj se dogaja, ko **število členov raste, vsota dolžin pa je konstantna?**
- Diskretna verižnica se približuje **povešeni vrvi**.
- Kako določiti njeno obliko?

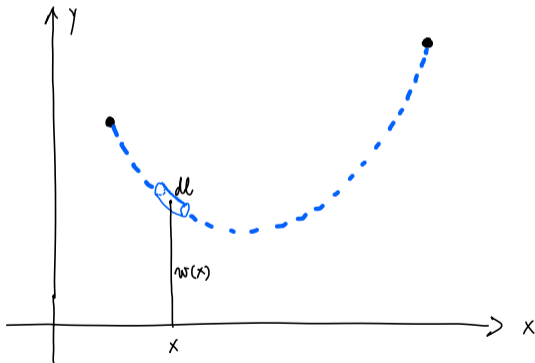
Zvezna verižnica

- Gibka homogena vrv dolžine ℓ .
- Konca sta pripeta v $T_1 = (a, A)$ in $T_2 = (b, B)$.

Matematični opis

- Vrv ponovno “želi” **minimizirati potencialno energijo**.
- Denimo, da je oblika vrvi **podana s funkcijo** $w : [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$.
- Izpeljemo lahko izraz za potencialno energijo **delčka vrvi dolžine** dl .

Potencialna energija delčka vrvi dl je:

$$dW = g w(x) dm = g w(x) \rho dV$$

$$= g w(x) \rho \cdot S dl$$

g - težni pospešek, ρ - gostota vrvi; S - prečni preseki

Potencialno energijo lahko skaliramo

z $g\rho S$ in upoštevamo $dl = \sqrt{1+w'(x)^2} dx$:

$$F(w) = \int_a^b w(x) \sqrt{1+w'(x)^2} dx.$$

Minimiziramo torej

$$\min_{w \in \mathcal{C}^1([a,b])} F(w), \text{ pri pogojem } l = \int_a^b \sqrt{1+w'(x)^2} dx.$$

- Iščemo torej

$$\min_{w \in C^1([a,b])} F(w), \quad \text{pri pogoju } \ell = \int_a^b \sqrt{1 + w'(x)^2} dx,$$

kjer je

$$F(w) = \int_a^b w(x) \sqrt{1 + w'(x)^2} dx.$$

- Klasični problem **variacijskega računa**.
- Rešitev je bila znana že **1691** (Gottfried Wilhelm Leibniz, Christiaan Huygens, Johann Bernoulli).
- Oblika **ni parabola**, kar je zaznal že Galileo Galilei, dokazal pa Joachim Jungius leta 1669 (posthumna objava).

Eksplicitna rešitev

- Eksplicitna rešitev se izraža kot

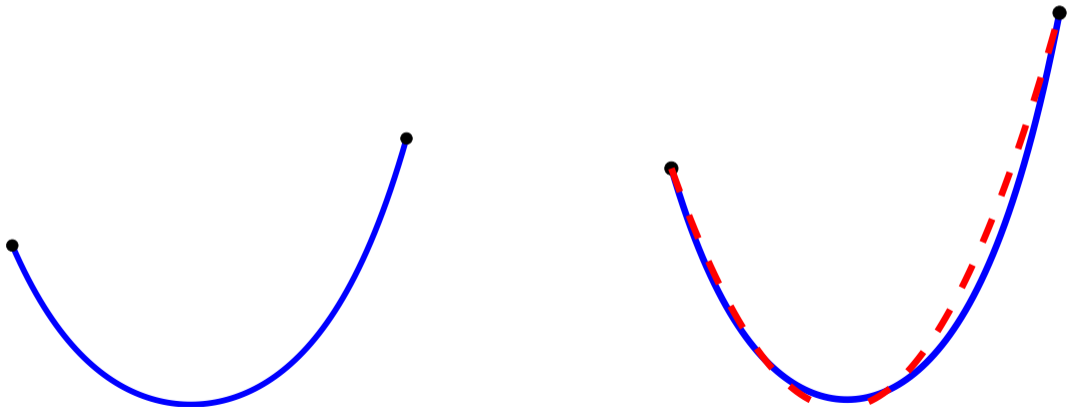
$$w(x) = \lambda + C \cosh\left(\frac{D-x}{C}\right),$$

kjer konstante λ , C in D določimo iz pogojev

$$w(a) = A, \quad w(b) = B, \quad \int_a^b \sqrt{1 + w'(x)^2} dx = \ell.$$

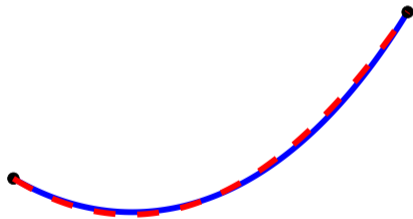
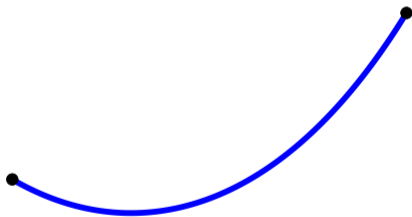
Primer: $T_1 = (0, 1)$, $T_2 = (5, 3)$, $\ell = 10$

- Modra je zvezna verižnica, rdeča je parabola.

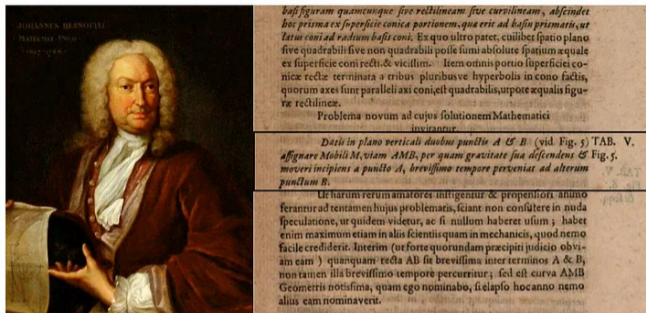
Primer: $T_1 = (0, 1)$, $T_2 = (5, 3)$, $\ell = 6$

- Modra je zvezna verižnica, rdeča je parabola.

Brahistohrona

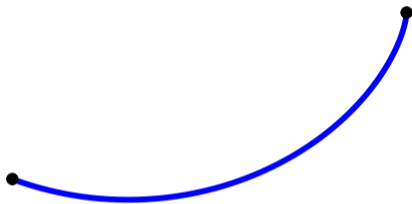
- Še ena od klasičnih ravninskih krivulj.
- Kroglico spustimo z višje točke proti nižji, da drsi po krivulji brez trenja.
- Po kateri krivulji je najhitreje v nižji točki?
- Problem je leta 1696 zastavil Johann Bernoulli.

Slika: Johann Bernoulli (levo) in originalni opis problema brahistohrone v Acta Eruditorum. (Vir: <https://www.cantorsparadise.com>)

- Rešili so ga Isaac Newton (**“Tanquam ex ungue leonem!”**), Jacob Bernoulli, Gottfried Leibniz, Ehrenfried Walther von Tschirnhaus in Guillaume de l’Hôpital .
- Rešitev je krivulja, ki je odsek **cikloide**.

Brahistohrona med točkama $T_1 = (5, 3)$ in $T_2 = (0, 1)$

- Brahistohrona je v parametrični obliki dana kot

$$x = x_1 + \frac{1}{2}k^2(t - \sin t),$$
$$y = y_1 - \frac{1}{2}k^2(1 - \cos t),$$

$$t \in [0, t_{\max}].$$

References

- E. Zakrajšek, *Matematično modeliranje*, DMFA-založništvo, Ljubljana, 2004.
- K. Veselić, *Finite catenary and the method of Lagrange*, SIAM Rev. 37 (1995), no. 2, 224–229.